

רשות הטבע והגנים

צועדת קדימה

2021-2012

כתיבה: יעקב שקולניק

עורך: יוסי ורצברגר

עריכה לשונית: רותי קליין

צילומים: דורון נסים, יעקב שקולניק, דותן רותם, יוסף עומסי, דייד רזק,
מיטל אהרון, שרון גולדזון, ארכיון רשות הטבע והגנים

© רשות הטבע והגנים

אחרי עשר שנים...

לפני עשר שנים מוניתית לתפקיד מנכ"ל רשות הטבע והגנים. המושגים 'שמורת טבע' ו'גן לאומי' היו מוכרים לי היטב. מי אינו מכיר אותם? אבל אני חייב להודות שלא ידעתי מה עומד מאחוריהם ולא שיערתי את עוצמת העשייה הכרוכה בשמירה על ערכי הטבע והמורשת, בעיקר במדינה כה קטנה וצפופה כישראל. עתה, לקראת סיום שתי משמרות הכהונה שלי, נראה לי שאני רשאי לעצור לרגע, להביט אחורה ולהיזכר במה שהיה עד כה.

אני מתבונן ברשימת ההישגים של השנים האחרונות, מקצתה בא לידי ביטוי בחוברת זו, ומתמלא גאווה: שימור עשרות אתרי מורשת ואתרים ארכיאולוגיים, פיתוח מערך מחשוב לקליטת קהל בימי קורונה, השבת נשרים לנופי הכרמל, הרחבת שמורות טבע למרחב הימי וראמים מתרועעים במרחבי הנגב – כל אלה הם רק חלק קטן ממעשה רשות הטבע והגנים.

אכן, טוב שיש חוקים להגנת ערכי הטבע והמורשת, אבל זהו רק חלק מהעניין. העיקר הוא הרוח. הגענו עד הלום רק בזכות המקצוענות והאכפתיות של העובדות והעובדים ברשות, עובדים ועובדות שהם אוצר טבע בפני עצמו. רק מי שרואה בעבודתו שליחות למען הארץ והטבע וחש אחריות למורשת שנותיר אחרינו לדורות הבאים, יכול לשאוף להישגים כאלה וגם להשיג אותם.

אוהב אתכם ומצדיע לפועלכם,

שאול גולדשטיין
מנכ"ל

מדע

משטח גידוד בגן לאומי חוף השרון

זהרון בשמורת טבע חוף האלמוגים

פזיות בשמורת טבע חוף האלמוגים

מדע וממשק

תפקידה של חטיבת המדע והממשק הוא לחבר מידע מדעי מקצועי שמתפתח בארץ וברחבי העולם ולתרגם אותו באופן מושכל ובכלים המתקדמים ביותר לפעילות ולמדיניות מקצועית של שמירת טבע. פעולות המדע והממשק יוצאות מהכוח אל הפועל על ידי עבודה מקצועית של אנשי השטח במחוזות של רט"ג ועם גורמים רלוונטיים מחוץ לרט"ג. בעשור האחרון הציגה רט"ג הישגים נכבדים רבים בתחום המדע והממשק.

מפת המערכות האקולוגיות בישראל

לראשונה בישראל יצרה רשות הטבע והגנים מפה של המערכות האקולוגיות בארץ. גבולות האזורים שבהם משתרעים חורשים ים תיכוניים, בתות ספר, משטחי גידוד ושאר המערכות האקולוגיות שהוגדרו בישראל – עלו על מפה (ובזהדמנות זו שוכללה גם המפה החשובה של המסדרונות האקולוגיים). מפת המערכות האקולוגיות מעניקה מבט חדש על מצאי הטבע בארץ ועל מידת הסכנה המרחפת מעליה, והיא משמשת-ת כלי לתעדוף השקעת משאבים בשמירה על הטבע בישראל.

סקרים ויזואליים בים התיכון

בעשר השנים שחלפו ביצעה רט"ג בחינת מצאי של מגוון המינים והנופים בקרקעית הים התיכון. רובוט מונחה בשלט רחוק סקר ותיעד בצילום את מעמקי הים בתחומי שמורות הטבע הימיות ובתחומי שמורות טבע ימיות שעומדות לפני הכרזה. עתה יש בידי רט"ג תמונה טובה יחסית ששופכת אור על החי במעמקים ובכלל זה על גני ספוגים, חסרי חוליות ודגים – עולם שעד כה היה נסתר מן העין. פעילות זו מתבצעת בשיתוף פעולה עם אוניברסיטת תל אביב ועמותת EcoOcean.

נוסף על כך, משנת 2015 נערכים סקרים ויזואליים ומחקרים באמצעות צלילה לבחינת השפעתן של שמורות ימיות על החי והצומח בים. סקרים ומחקרים אלה מספקים לראשונה תמונת מצב מפורטת על חברות החי והצומח בשמורות הטבע הימיות שלאורך חופי ישראל ובאתרי ביקורת סמוכים להן, עד לעומק קרקעית של 25 מטרים. התוצאות מעידות על תפקודן של השמורות

שיקום בית גידול לח בשמורת עינות צוקים

סחלב נקוד – מין בסכנת הכחדה

שיקום בית גידול לח בשמורת החולה

ובעיקר על חברות הדגים במפרץ אילת. נכון להיום, סקרים אלה מזינים את בסיס הנתונים הגדול והמקיף ביותר של דגים במפרץ אילת.

שיקום בתי גידול לחים

בתי הגידול הלחים בישראל סבלו במשך עשרות שנים מבעיות שמקורן בפיתוח, בניצול יתר של מים, ביזהומים ועוד. בשנים האחרונות מחוללת רט"ג מהפכה בשיקום בתי הגידול האלה. לאט ובהתמדה משחררים לטבע מים שנתפסו עד כה בראשי הנחלים ותופסים אותם מחדש במורד אחרי ש'מילאו את תפקידם' בטבע. מהגישה החדשה נהנה עולם הטבע בשמורות רבות ובהן תל דן, נחל עינן, נחל עיון ונחל דישון, ובקרב יזכה גם נחל נעמן לתוספת מים.

שחזור בית גידול לח בחולה – רט"ג שחזרה ושיקמה בשמורת החולה בית גידול לח ורדוד בחלקה המשתרעת על פני 400 דונם. החלקה הפכה לגוף מים רדוד המקיים סביבו מערכת אקולוגית ענפה של צמחי גדה ובוא, ובית גידול לאוכלוסיות של חסרי חוליות ועופות.

אוכלוסייה חדשה לדג בינון דור – תת־מין זה שרד בטבע במקום אחד בלבד בעולם – בעין מלקוח שבעמק בית שאן. בשנים האחרונות ערכה החטיבה מבצע מורכב ליצירת אוכלוסיות במקומות נוספים באזור, בשיתוף פעולה עם רשות ניקוז ירדן דרומי, המועצה האזורית

ועל יכולתן לשמור על מערכת אקולוגית בריאה הכוללת מיני דגים בכל הרמות הטרופיות, ועל תפקידן בשימור מינים מקומיים ונדירים. פעילות זו מתבצעת בשיתוף מחוזות מרכז וצפון והיחידה הימית של רט"ג, אוניברסיטת תל אביב ומוזיאון הטבע על שם שטיינהרדט, אוניברסיטת חיפה, חקר ימים ואגמים, המרכז האקדמי רופין והמשרד להגנת הסביבה.

הבנה מעמיקה של המצאי במפרץ אילת

רט"ג מבצעת סקרי ROV (רכב תת־ימי בלתי מאויש) במעמקי מפרץ אילת כדי לאפיין את התשתית ואת החי בעומקים הנעים בין 40 ל-200 מטרים. סקרים אלה נעשים במטרה להרחיב את השמורות הימיות לאזורים שאנו פחות מכירים ואולם הם חלק חשוב ובלתי נפרד ממערכת השונית שבמפרץ. סקרים אלה מראים שהשוניות שאנו מכירים הן רק קצה הקרחון של מערכת השונית כולה ושמגוון המינים בשוניות אלה מרשים ושונה מאוד מבאזורים הרדודים.

בסיוע חוקרים מאוניברסיטת תל אביב מקיימת רט"ג מחנות אקולוגיים וסקרי דגים נרחבים במפרץ אילת ובמהלכם נסקרים קטעי שונית ומרבדי עשב ים באזורים שאינם מנוטרים בדרך כלל ונתונים להפרעות משתנות של לחצי מבקרים. סקרים אלה שופכים אור על מצב השוניות הרדודות החשופות ללחץ משמעותי של מבקרים,

עמק המעיינות, אוניברסיטת תל אביב, המשרד להגנת הסביבה וד"ר ירון קרויטמן. במסגרת המבצע נלקחו דגים מעין מלקוח, גודלו בשביה ושחררו בשמורת תל סהרון, בפלג חדש שיצרו הגופים שהשתתפו במבצע. יצירת אוכלוסיות חדשות מעניקה סיכוי לאושש את האוכלוסייה של הדג הנדיר. עם זאת וחרף ההשקעה העצומה, טרם הצלחנו להגדיל את מספר האוכלוסיות בנות קיימא בשטח.

מהפך בשמורת עינות גיבתון – בתקופת המנדט הבריטי ניקזו את מי עינות גיבתון בתעלות וייבשו את הביצה הקטנה שבמקום, ובמשך השנים השתלטה השיטה הכחלחלה על השמורה הקטנה. רט"ג שינתה את המצב כליל: יער השיטה נכרת והמים זורמים עתה בכוח הכבידה אל המקום הנמוך בשמורה ויוצרים מחדש בית גידול ביצתי כבימים עברו.

שיקום שמורת עינות צוקים – שמורת עינות צוקים סובלת מירידה מהירה של מפלס ים המלח ומ'נדידה' של המעיינות מזרחה ודרומה בעקבות הים האובד. כשהמרדף אחר המעיינות כבר נראה חסר תוחלת, ארגנה חטיבת המדע והממשק סדנה ובה עשרות מומחים מרחבי הארץ כדי לדון באפשרויות השונות להצלת השמורה. בעקבות הסדנה נקטה החטיבה פעולה נמרצת וחפרה ארבע בריכות שגדותיהן מיוצבות ומימיהן אינם נסוגים במהירות לים המלח. הבריכות רחבות הידיים מעניקות הזדמנות לשיקום השמורה. הפרויקט נעשה בשיתוף עם רשות ניקוז ים המלח, המועצה האזורית תמר והמשרד להגנת הסביבה.

מערכות מידע

מחובתה של רט"ג ליצור תיק אתר לכל גן לאומי ולכל שמורה שבאחריותה. בניית תיק שכזה אורכת זמן רב, צורכת משאבים רבים ולא תמיד מביאה את התוצאות הרצויות. החטיבה פיתחה שיטת ארגון משלה למערך המידע על אתרי רט"ג: המידע ערוך על פי נושאים כגון גיאולוגיה, אקלים, צמחייה ובעלי חיים, ומשם נחתך המידע לאתרים. שיטה זו מייעלת את סיכום המידע ואת הצגתו.

דיווח באמצעות הטלפון הנייד – החטיבה פיתחה יישומון (אפליקציה) לדיווח באמצעות הטלפון הנייד, וכך אנשי רט"ג וכל מי שהוסמך לכך יכולים לדווח על תצפיותיהם במהירות והמידע נעשה זמין ברשת בתוך זמן קצר.

מניעת זיהום אור אקולוגי

בעקבות ההבנה המדעית של ההשפעות השליליות הניכרות שיש לתאורה מלאכותית בלילה על בתי גידול טבעיים ביבשה ובים, פיתחה רט"ג מדיניות הנחיות ושיתופי פעולה מוצלחים מול התעשייה ומול גורמי התשתית בישראל. המטרה היא לתכנן באופן מושכל וממוקד תאורת חוץ בשטחים הפתוחים בצורה שתמזער

צבי ארץ ישראלי

מראה שביל החלב משמורת אור כוכבים מכתש רמון

נשרים בשמורת טבע גמלא

שקנאים בשמורת החולה

יום הנשר בכרמל

גני מקלט בוטניים ברחבי הארץ, בדרך כלל בשמורות טבע ובגנים לאומיים.

עד כה הוקמו 11 גני מקלט והם משמשים מעין גיבוי לטבע במקרה של אסון שיפגע בבית הגידול הטבעי של הצמח הנתון בסכנה. גני מקלט הוקמו, בין השאר, בשמורת החולה, בחי-רמון, בגן לאומי ציפורי ובגן לאומי ממשית. לציון מיוחד ראויים גן המקלט בחוות השומר שנעשה בשיתוף פעולה עם 'נערי רפול'; הכפר הירוק שנעשה בשיתוף עם ילדי בית הספר שבכפר; וגן מקלט שהוא תוצר של שיתוף פעולה עם גני רמת הנדיב.

שיקום מיני בעלי חיים בסכנת הכחדה

פרויקט הנשרים – מחזה מרנין לב: בשמי הכרמל נצפים כ־40 נשרים מעופפים לאחר שנכחדו לחלוטין מהאזור, ורחמים שבו לקנן בכרמל ובארבל אחרי היעדרות של כ־60 שנה. זוהי תוצאה של פרויקט ארוך טווח שמעניק תקווה לדורסים הגדולים האלה שסבלו לאחרונה מאסונות בגולן. קינון בטבע של רחמים ילידי גרעין רבייה

את השפעתה על מערכות אקולוגיות רגישות. רט"ג אף קידמה את ההכרזה הבינלאומית על מכתש רמון 'שמורת אור כוכבים' ראשונה במזרח התיכון ככלי מעורר מודעות ציבורית לחשיבות השמירה על מראה שמי לילה טבעי משיקולים אקולוגיים וכמשאב נופי חשוב לציבור.

עדכון 'הספר האדום' של החולייתנים

כלי חשוב לשמירת הטבע הוא 'הספר האדום' – רשימה המפרטת את המינים הנמצאים בסכנת הכחדה לפי הארגון בין-לאומי לשמירת טבע (IUCN). רט"ג נמצאת בעיצומה של עבודת עדכון מורכבת למהדורה האחרונה של הספר האדום של חולייתני ישראל שראתה אור לראשונה לפני 20 שנה. פרק העופות המעודכן פורסם בשנת 2018 וכבר הביא לתובנות ולהחלטות חשובות באשר לפעולות ממשק ושימור הנדרשות לחלק מהמינים שסובלים מאיומים כגון ציד, ומפגיעה של תשתיות כגון כבלי חשמל וטורבינות רוח. בימים אלו אנו מעדכנים את הפרקים העוסקים בזוחלים, בדגים ובדו-חיים ובהמשך יושלם פרק היונקים. פרויקט ענק זה של איסוף, טיוב וניתוח מאות אלפי תצפיות ממאגרי נתונים ממוחשבים צפוי להסתיים בשנת 2022.

עדכון מדיניות הסחר בבעלי חיים

בשנת 2021 השלימה רט"ג את עדכון מדיניות הסחר בבעלי חיים. המדיניות מכוננת ליצירת רשימת מינים מותרים ביבוא ובסחר פנים בישראל בהקפדה על הסייגים האלה:

- א. מניעת פגיעה במינים בטבע בארץ המוצא של המינים בשל צריכתם לנוי ובהתאם לדרישות אמנת סייטס (CITES), אמנה בין-לאומית שמטרתה להבטיח כי סחר בין-לאומי במינים של חיות בר וצמחי בר יתנהל בצורה חוקית ולא יפגע בהישרדותם.
  - ב. מניעת כניסה של מינים פולשים לישראל לפי מתודולוגיה של הערכות סיכון.
  - ג. איסור על סחר במינים שעלולים לסכן את הציבור.
  - ד. הקפדה על דרישות חוק צער בעלי חיים.
- עדכון המדיניות מאפשר רגולציה יעילה וברורה יותר של התחום ומתן מענה סדור לבקשות הציבור, בהקפדה על העקרונות והחוקים של שמירת הטבע שרט"ג אמונה עליהם.

שימור מיני צמחים בסכנת הכחדה

רט"ג בנתה תוכנית אסטרטגית לשימור מינים בסכנת הכחדה בשיתוף פעולה עם בנק הגנים לצמחי ארץ ישראל שבמכון וולקני. התוכנית מתבססת על שלוש צורות פעולה: ביצוע סקרים בשדה לאיתור מינים בסכנת הכחדה; איסוף הזרעים ושמירתם בבנק הגנים; ובניית

בשביה הוא הישג ראשון בעולם. עם זאת, מצב הנשרים ברמת הגולן ובמדבר יהודה עגום.

האכלת השקנאים – פרויקט שנעשה בשיתוף פעולה עם אגף הדיג במשרד החקלאות, החברה להגנת הטבע, חיל האוויר וארגון הדייגים, שומר על השקנאים שמגיעים לישראל בדרכם לאפריקה. הפרויקט מספק מקורות מזון חליפיים לשקנאים כדי להפחית את מידת פגיעתם בבריכות הדגים. יש לציין כי חלק ניכר מגופי המים ששימשו אותם למנוחה ולהזנה בטורקיה ובמזרח התיכון יובשו.

שמירה על אוכלוסיות הצבאים – על אף הלחץ הרב שממנו סובלות אוכלוסיות הצבאים וחרף ציד בלתי חוקי והפרעות אחרות של האדם, מספר הצבאים בישראל נותר קבוע בעשור האחרון. אוכלוסיית הצבאים ברמת יששכר מונה כ־800 פרטים, בדרום הגולן גדל מספר הצבאים מ־200 ל־300 פרטים ובגלבוע נרשמה עלייה ניכרת מ־200 ל־600 פרטים.

מעורבות באמנות בין־לאומיות

בעשור האחרון הגבירה רט"ג מאוד את מעורבותה באמנות ובפרויקטים בין־לאומיים. רט"ג מיוצגת, בין השאר, באמנת ברצלונה לים התיכון, באמנת בון והסכמיה הנלווים למינים נודדים, באמנה למגוון ביולוגי ובפרוטוקולים לשימור עטלפים. נציגי רט"ג חברים בארגון ראשי שמירת הטבע באירופה.

רט"ג תרמה תרומה מרכזית לקידום פרויקטים בין־לאומיים אחדים, ומדיניות רבות באירופה לומדות מאנשי רט"ג על סטנדרטים לניטור ועל שיטות לטיפול בתוכי הפולש דִּרְכָּה.

בית חולים לחיות בר וחיבולנס

רט"ג הייתה שותפה להקמה ולביסוס בית החולים המאפשר זיהוי והערכה כמותית של גורמי הפגיעה בחיות בר, ושיקום והשבה לטבע של אלפי חיות בר ובהן מינים רבים בסכנת הכחדה. פרטים שהושבו לטבע ובהם נשרים, רחמים וצבאים, אף זכו להעמיד צאצאים. בית החולים גם מגביר את המודעות ואת מעורבות הציבור בדיווח על פגיעה בחיות בר מוגנות.

רט"ג מפעילה את ה'חיבולנס' – כלי רכב שנועד לאסוף חיות בר פגועות. החיבולנס מייעל מאוד את איסוף בעלי החיים הפגועים ומקטין את עומס העבודה על פקחי רט"ג, וכך הם יכולים להשקיע זמן רב יותר בשטחים הפתוחים.

מסדרונות אקולוגיים

בשנים האחרונות מלווה רט"ג את הוועדות המחוזיות של מינהל התכנון (משרד הפנים) בדרך לקביעת מעמדם של המסדרונות האקולוגיים בתוכניות הסטטוטוריות. מדובר במהפכה מחשבתית

תכנונית שהופכת תיאוריה אקולוגית להוראות תכנון שיכוונו את הפיתוח בישראל בשנים הבאות. המסדרונות האקולוגיים שהותוו בשנת 2000 כקווים כלליים מפורטים כיום ברזולוציה גבוהה מאוד בתוכניות ארציות ומחוזיות ובתוכניות כוללניות של מועצות אזוריות. התהליך מלווה בשיתופי פעולה בין משרדים ממשלתיים ובין ארגוני שמירת טבע המשלבים אקולוגים, מתכננים, חקלאים וגורמי חינוך והסברה, שרותמים גם את התושבים להגן על השטחים שבהם הם חיים.

מלא"ק (מרכז לאקולוגיה אקווטית), מארג ומכון דש"א

רט"ג משקיעה משאבים רבים עם המשרד להגנת הסביבה, קק"ל, החברה להגנת הטבע וגופים אחרים, בהקמת מרכז לסקרים ולניטור במוזיאון הטבע על שם שטיינהרדט, אוניברסיטת תל אביב. המרכז האקוטי והמארג מספקים נתונים על השינויים במגוון הביולוגי. הנתונים משמשים את הארגונים כדי לשפר את פעולות הממשק וכדי לכוון מחקרים כאשר התוצאות אינן ברורות מספיק. הסקרים של מכון דש"א מוסיפים נדבכים למערכות המידע ומסייעים לאקולוגים ולמתכננים גם יחד.

העשור במספרים

הוקמו 11 גני מקלט לצמחים.

40 נשרים הושבו לטבע בכרמל לאחר שנכחדו כליל מהאזור.

שוחזר בית גידול לח על פני 400 דונם בחולה.

מספר הצבאים בגלבוע עלה מ־200 ל־600 פרטים.

גודלו 5,000 דגי בינון דור בשביה.

מורשת

שימור המורשת

בעשור האחרון שדרגה רשות הטבע והגנים את המערך המקצועי בתחום הארכיאולוגיה ושימור המורשת הבנויה. בכל מחוז עובד עתה ממונה מורשת מחוזי, ובמטה רט"ג יש ראש תחום מורשת נוסף על מנהלת אגף ארכיאולוגיה ומורשת.

מהפך בשימור המורשת ברט"ג

בעשור האחרון התחולל בתחום שימור המורשת מהפך של ממש: רט"ג ייסדה חמישה צוותי שימור מקצועיים, דבר שלא היה קיים מעולם. שני צוותים פועלים בצפון הארץ, אחד במרכזה, אחד בדרומה ואחד ביו"ש.

אתרים ארכיאולוגיים רבים בישראל שנחקרו ונחפרו בעבר, נזנחו אחרי חפירות במשך עשרות שנים והחלו להתפרק לאחר שניזוקו קשות מפגעי מזג האוויר, מצמחייה ומבעלי חיים, ואף מיד אדם. צוותי השימור המקצועיים פועלים לייצב ולשמר את מצבם הפיזי של נכסי המורשת התרבותית; הם משחזרים ומוסיפים אמצעי המחשה לאתרים, מביאים אותם קרוב ככל האפשר למצב שהיו בו בעבר, ומגיישים אותם לקהל המבקרים ולמען הדורות הבאים.

עם האתרים שעברו שימור נמנים השער הכנעני בתל דן (הקשת הבנויה הקדומה בעולם), השער הכנעני בגן לאומי אשקלון, שער בית הכנסת בגן לאומי ארבל, קבר הורדוס בגן לאומי הרודיון, מאגר המים והמקדש היהודאי בגן לאומי תל ערד, השער בגן לאומי מבצר נמרוד והשער הצלבני בשמורת הבניאס, מאגר המים בתל גזר, מערכת איסוף ואגירת מים בשבטה, ועוד מאות אתרים שעברו תחת ידם המקצועית של צוותי השימור.

בגן לאומי עבדת, הנמנה עם אתרי המורשת העולמית, הושלם פרויקט שימור מיוחד לאחר שסבל מהשחתה קשה. פעולות השימור אף שיפרו ושדרגו את האתר. במסגרת פרויקט שיקום ים המלח טיפלו צוותי השימור בכעשרה אתרים, כולל חפירות ארכיאולוגיות, שחזור ופיתוח. עם אתרים אלה נמנים מצד בוקק, מצדה, עין גדי, קומראן, עינות צוקים ומצד מזין.

בשנה האחרונה, בעיצומה של מגפת הקורונה, רשות הטבע והגנים בסיוע ובתמיכת משרד האוצר, הובילה תוכנית להעסקת 500 עובדים מחוסרי תעסוקה למשימות שמירת הטבע והמורשת באתרים ובשטחים הפתוחים שבניהולה של רט"ג. כך יצאה לדרך

גן לאומי עבדת

השער הכנעני בשמורת טבע תל דן

שער בית הכנסת הקדום בגן לאומי ארבל

התוכנית 'שומרים על המורשת', ובמסגרתה טופלו עשרות אתרים
ברחבי הארץ, בשיתוף צוותי השימור של רט"ג.

מובילים בפרויקט תמ"ר (תכנית מורשת)

רט"ג היא מהגורמים המובילים בקידומו של פרויקט תמ"ר, פרויקט
ממלכתי ששם לו למטרה לשדרג את אתרי המורשת היהודית
והציונית בישראל. במסגרת הפרויקט מתנהל שינוי מהפכני בגן
לאומי תל לכיש, מערי המקרא החשובות ביהודה: חפירות שער העיר
נמשכו והביאו לחשיפת ממצאים מדהימים ובהם מזבחות קרניים,
ספסלים וקירות בוי. בשנת 2021 הושלמה הקמתה של מבואת
הכניסה ובה יוצגו לקהל המבקרים, בין השאר, העתקים של תבליטי
לכיש המפורסמים בגודלם הטבעי. לאתר נוספו שילוט מאיר עיניים,
סרטונים ותצוגה מרשימה, והם מעניקים לתל לכיש את הכבוד
שהעיר החשובה לכיש ראוייה לו.

כחלק מפרויקט תמ"ר ביצעה רט"ג פיתוח בקנה מידה גדול בגן
לאומי ציפורי, המציג שרידים מרהיבים של עיר מימי המשנה. הופקו
סרטים על בית הכנסת הקדום וכן שילוט מיוחד והמחשבות ששופכות
אור על אורח החיים באותם ימים. פרויקט מעניין נוסף במסגרת
זו הוא שיקום ושימור טחנות קמח שפעלו בנחל עמוד – שרידים
מרתקים המעידים על תור הזהב של יהודי צפת. עבודות אלה נעשו
בתנאי שטח מאתגרים.

פרויקט נוסף, שנמצא בשלבי תכנון, הוא שימור ושחזור חזית בית
הכנסת העתיק ברעם. הפריטים האדריכליים המקוריים יושבו לעמודי
האבן המקוריים של בית הכנסת.

בתל המצודות של תל ערד הושלמו, במסגרת פרויקט תמ"ר, חפירות
ארכיאולוגיות לחשיפת מאגר המים העתיק שמתחת למכלול המקדש
היהודאי. פרויקט השימור והשחזור כלל, בין השאר, את שימור
המקדש, חומת המצודה ומאגר המים, וכן התקנת גרם מדרגות ייחודי
למאגר התת-קרקעי והצבת מערך שילוט.

גן לאומי מבצר נמרוד

גן לאומי בית גוברין

כנס תכנון גנים לאומיים

בור מים בגן לאומי בית גוברין

חפירות בגן לאומי אשקלון

גן לאומי הרודיון

שימור פסיפס בגן לאומי ציפורי

חפירות וסקרים ארכיאולוגיים

בתחומי שמורות הטבע והגנים הלאומיים בישראל נערכות כ־70 חפירות ארכיאולוגיות מדי שנה בשנה. עם האתרים שבהם נערכו חפירות נמנים גן לאומי סוסיתא, מאגרי הקשתות בגן לאומי ציפורי, מפעל המים של תל גזר ומפעל המים של תל ערד, מערת קבורה ביבנה ים (גן לאומי פלמחים), מערכת איסוף ואגירת מים בגן לאומי שבטה, הכפר העתיק בעין גדי, קבר הורדוס בהרודיון ועוד מאות חפירות בעשרות אתרים אשר חושפים את תרבויות העבר.

תיקי אתר – שדרוג מאגר המידע של רט"ג

במסגרת מערכת תיקי אתר בפלטפורמה דיגיטלית נכתבו עשרות תיקים על אתרי המורשת המרכזיים בגנים הלאומיים ובשטחים הפתוחים. מטרת התיקים הן יצירת מאגר מידע על האתרים, סקירה ארכיאולוגית ותיאור המכלולים העיקריים. המידע יהיה נגיש למנהלי

בעשור האחרון הוכשרו והוסמכו בקורס שימור מעשי שנמשך חצי שנה עשרות משמרים מקצועיים, והם התשתית למיסוד חמישה צוותי שימור בכל מחוזות רט"ג.

עוד אתרי מורשת עולמית

רשות הטבע והגנים היא הגורם המרכזי ששם את ישראל על מפת אתרי המורשת העולמית. בישראל הוכרזו 16 אתרי מורשת עולמית, 12 מתוכם בניהול רט"ג. אתרים אלה מייצגים ערכים תרבותיים בעלי חשיבות בין־לאומית, והם מצטרפים למאות אתרים חשובים לאנושות ברחבי העולם.

בעשור האחרון הכריזה אונסק"ו על שלושה אתרי מורשת עולמית בישראל שהצטרפו לרשימה המכובדת, כולם קשורים למערות: מערות מרשה ובית גוברין, מערות הכרמל בנחל מערות, ומערות בית שער. בגן הלאומי בית שער הוקם מרכז מבקרים ייחודי ומרהיב המציג את תולדות המנורה.

כנס בין־לאומי של מפעלי מים עתיקים בגן לאומי עבדת (2014)

האתרים, לעובדי האתרים, לפקחים בשטחים הפתוחים ולצוותי השימור כבסיס מידע לתכנון שימורי באתרים.

סקר רעידות אדמה והיערכות להגנה על אתרי מורשת

בעשרות אתרי מורשת ברחבי הארץ נעשה סקר ארצי מקיף לבחינת עמידותם בפני רעידות אדמה. הסקר נבנה על בסיס מודל הערכת סיכונים ונבחנו בו מדדים כגון מקום גיאוגרפי במפת רגישות סיסמית ארצית, תמירות מבנים ומצב השתמרות. תוצאות הסקר מהוות תשתית לקביעת סדרי עדיפויות לשימור ולהגנה על אתרי המורשת.

מנהרת ששת הפירים בגן לאומי ציפורי

העשור במספרים

הוכרזו 3 אתרי מורשת עולמית חדשים.

הוקמו 5 צוותי שימור.

נעשו כ־70 חפירות באתרי רט"ג בשנה.

קהל וקהילה

קהל וקהילה

רשות הטבע והגנים מחברת בין הערכים שעליהם היא אמונה ובין הציבור בישראל והתיירים שבאים לארצנו. חיבור זה נעשה על ידי כלל העובדים בעת המפגש עם המבקרים והמטיילים, בניהול מקצועי ובהנחיה של חטיבת קהל וקהילה. בעשור האחרון רשמה רשות הטבע והגנים זינוק מטאורי בהישגיה בתחום זה.

גידול במספר המבקרים

רשות הטבע והגנים היא ארגון התיירות הגדול בישראל. בשנת 2019 ביקרו באתרים הקולטים קהל בתשלום 12 מיליון מבקרים, ואת מספרם של המטיילים בשמורות הטבע ובגנים הלאומיים הפתוחים מי ימנה. משמעותו של הישג זה היא גידול של כ-35% במספר המבקרים בעשור האחרון. נתון מעניין נוסף מראה גידול ניכר בשיעור התיירים, כ-40% מקרב המבקרים, עלייה של 10% מהעשור הקודם.

כלי חשוב להגדלת מספר המבקרים הוא מתן חוויה כערך מוסף לביקור. לשם כך יצרנו תחום חדש – תחום המוצר התיירותי. תפקידו של תחום זה הוא ליזום מוצרים תיירותיים שיוסיפו חוויה ערכית וכלכלית גם יחד לביקור בגנים הלאומיים ובשמורות הטבע. דוגמה למוצר שכזה היא 'פסיפס טקסים' – אפשרות לקיים טקסים כגון בר ובת מצווה, קבלת ספר תורה ועריכת חופה (לא חגיגת חתונה) באתרי מורשת שיש בהם פסיפסים – ציפורי, עין גדי ומצדה, ומכאן שמו.

מוצרים תיירותיים אחרים שנחלו הצלחה הם 'זום אין' – פתיחת אתרים לפני שעת הפתיחה או אחריה כשירות לחובבי צילום; ו'אופן ספייס' (חלל פתוח) – מתחמי עבודה בטבע: במקום לעבוד בבתי קפה מוצעים למשתמשים שולחן, חשמל, קפה ואינטרנט בטבע, ובמקום ציודים דיגיטליים – ציוף של ציפורים.

שיתופי פעולה

בעידודו של שאול גולדשטיין יצרנו שיתופי פעולה פוריים עם משרדים וגופים ממשלתיים. דוגמה לפעילות שנעשית בשיתוף עם המשרד לשוויון חברתי היא 'שלישי בטבע לגיל השלישי': בכל יום שלישי בשבוע ותמורת 40 ₪ בלבד יכולים גימלאים לצאת לטיול מודרך באוטובוס. המחיר מסובסד ואת יתרת התשלום משלים המשרד לשוויון חברתי. המיזם נחל הצלחה אדירה – בכל יום

גן לאומי חוף אכזיב

חניון לילה בארות

פעילות יוצאים כ-40–50 אוטובוסים ומהפעילות נהנים גם מורי הדרך וחברות התירוש שמקבלים הזדמנות לתוספת ימי עבודה.

פעילות נוספת היא מופעים של אומני רחוב באתרים שלנו והיא נעשית בשיתוף עם משרד התרבות ומפעל הפיס. מאות אומנים כבר השתתפו במיזם והם מעניקים למבקרים חוויה תרבותית ללא תוספת תשלום.

השפעות הקורונה

עד פרוץ מגפת הקורונה לא תיאם איש ביקור באתרי רט"ג. הדברים הגיעו ליד כך שבכמה אתרים הייתה תחושה שיש צורך בשליטה על עומס המבקרים, שכן הצפיפות איימה לפגוע בטבע ובחוויות הביקור גם יחד.

במגפת הקורונה השתנה המצב: משרד הבריאות דרש להגביל את מספר המבקרים, וכדי לעמוד בכך יצרנו בתוך שלושה שבועות מערכת אינטרנטית של תיאום הביקור והגדרות של מכסת מבקרים יומית או שעתית. זהו הישג בלתי רגיל של מערך המחשוב והדיגיטל.

אופן ספייס בגן לאומי ירקון (תל אפק)

פסטיבל הסרטים בגן לאומי יחיעם

פתוח לכול. שביל נגיש בשמורת טבע עין גדי

שהוזנח במשך שנים רבות. חניוני הלילה נועדו לספק תנאי לינה תחת כיפת השמיים בקרבת אתרי טיול מבוקשים במחיר שווה לכל נפש, ובמקום מאובטח המספק גם תנאים נוחים לשהייה בשטח.

רט"ג קיבלה על עצמה את האחריות על המשימה ופיתחה עד כה רשת של 20 חניוני קמפינג בתשלום ברחבי הארץ. החניונים מציעים, בין השאר, עמדות להצבת אוהלים, אמצעי טעינת טלפונים ניידים, תאורת שטח, שירותים, מקלחות (רובן עם מים חמים), פינת בישול ומקום מוסדר להדלקת מדורה. בחניונים אחדים יש מקומות מוסדרים לקרוואנים, אמצעי לינה שהולך ומתפתח בישראל. חניוני הקמפינג של רט"ג סיפקו 400,000 לינות בשנה, עדות לצורך הרב בהם.

רשות הטבע והגנים מטפלת גם ב־113 'חניוני שלט', כלומר, אתרים שבהם מותרת לינת שטח ללא תשלום. החניונים נמצאים במקומות שבהם הפגיעה בחיי הלילה של בעלי החיים מזערית, ועל פי ההערכות לנים בהם כ־200,000 איש בשנה.

רט"ג היא הגורם התיירותי הראשון בישראל שיצר מערכת המאפשרת קליטת קהל בצורה מבוקרת. יתר על כן, המערכת מאפשרת לנו לתקשר עם כל מי שנרשם לביקור.

זהו שינוי דרמטי באופן קליטת הקהל, ויש לו יתרונות רבים: אנו מקבלים מסד נתונים עצום על המבקרים, יכולים להעביר להם מסרים, ובמקרים דחופים, כגון בעת שיטפון או בכל בעיה אחרת, ביכולתנו לשלוח הודעת אזהרה ולהפנות את המטיילים לאתרים אחרים. המערכת מאפשרת לנו גם לפזר את הביקורים על פני היום ולהפחית עומס של מבקרים. כך בעלי החיים (והאקולוגים) נושמים לרווחה וגם חוויית הביקור של הקהל משתפרת. בשל כל אלה החלטנו להמשיך ולהיעזר במערכת ההזמנות באופן קבוע.

פיתוח חניוני לילה

לפני למעלה מעשור קיבלה ממשלת ישראל החלטות חשובות בתחום תרבות הפנאי והנופש. אחת מהן עסקה בפיתוח חניוני לילה, נושא

תוכנית חינוכית בגן לאומי נחל צלמון

נגישות לכול

איכותה של חברה נקבעת על פי רגישותה לחלשים שבקרב. שאול גולדשטיין דאג להשיג תקציבים גדולים כדי שרט"ג תפעל לאפשר לאנשים עם מוגבלויות לטייל באתרי הטבע והמורשת שבאחריותה. הנגשת אתרי טבע ואתרים ארכיאולוגיים בלי לפגוע בערכי הנוף והמורשת היא אתגר קשה במיוחד הדורש תכנון מורכב ויד רגישה. על אף זאת הנגישה רט"ג את כל אתריה המוסדרים (כ־50 במספר) לקליטת קהל.

נוסף על הכשרת התשתית רט"ג מנגישה גם את השירות לאנשים עם מוגבלויות ומוציאה סיורים ייעודיים לקהל זה. לצורך כך נרכשו מכשירי שמע מיוחדים וגם אתר האינטרנט עומד בכללי ההנגשה. על המהפך שהתבצע בעשור האחרון זוכה רט"ג למשובים יוצאי דופן מהמבקרים ולשבחים מנציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלויות. נציין שאדם עם מוגבלות קשה שהשתתף בסיור במצדה כתב מכתב נרגש וציין שהנגשת האתר חשובה ומרגשת בעיניו לא פחות ממיתוס מצדה.

מוצאים את המטמון

'מטמון' מועדון המנויים של רשות הטבע והגנים, מעניק הטבות רבות לחבריו. תמורת סכום שווה לכל נפש, יכולים חברי המועדון להיכנס ללא תשלום לכל אתרי רט"ג ולהשתתף בפעילויות הרבות שמארגנת רשות הטבע והגנים. בעשור האחרון שילשנו את מספר מנויי מטמון ומספרם עומד עתה על כ־140,000 בתי אב.

מיתוג מרכזי השירות

בעשור האחרון התחולל מהפך של ממש במיתוג ובאפיון מרכזי השירות שלנו (חנויות ונקודות מכירה). חנויות השירות עונות על הצורך של מטיילים בספרי הדרכה, במידע ובמוצרי נוחות. אנו מנצלים את מרכזי השירות לחיזוק הקשר עם הקהילה ומציעים בהם למכירה מוצרים מקומיים כגון חפצי אומנות ושמן זית.

רט"ג מפעילה 70 מרכזי שירות ובהם אחד הפועל באתר הטבילה שבירדן, ליד יריחו. המוצר המבוקש ביותר באתר הטבילה הוא החלוק הלבן הדרוש לטקס הטבילה בירדן.

קהילה ומתנדבים

בעשור האחרון פיתחנו מודל פעילות שמעצים את הקשר של הקהילות עם שמורות הטבע והגנים הלאומיים הסמוכים אליהן. דגש מיוחד ניתן למקומות שבהם קיים ממשק מורכב בין קהילה וטבע. אנו מפעילים עשרות מיזמים כאלה, למשל, יצירת קשר בין שמורת נחל תנינים ליישוב ג'סר א-זרקא, בין שמורת יער מסעדה ליישוב מסעדה בגולן, ובין אתר פריחת האירוס השחום ליישוב ביר הדאג' שבהר הנגב.

אנו שוקדים גם על הכנת תשתית תומכת לקליטה ולהפעלה של מתנדבים. כ־1,200 מתנדבים מהקהילה פועלים על בסיס של קבע ומסייעים בהדרכה ובמתן שירות למטיילים. יצרנו גם סוג התנדבות לפעילות חד-פעמית נמרצת, כגון עקירה של מינים פולשים, מבצעי ניקיון, פתיחה של שבילים אחרי שריפות ותחזוקת שבילים.

חינוך

בתחום החינוך רשמנו הישג יוצא דופן – הטמעה של הנושאים זיהום אור, סניטציה ונופי תרבות בתוכנית הלימודים של כיתות י'. תחומים אלה, הקשורים לליבת הפעילות של רט"ג, נבחרו לאחר בדיקה מקיפה של נושאי הלימוד בבתי הספר.

רט"ג מפעילה גם תוכנית ארוכת טווח ב־500 כיתות בשנה, 200 מהן במגזר הערבי. העיקרון המנחה את התוכנית הוא שכל כיתה משתתפת בסדרה של לפחות שישה מפגשים בשטח עם מדריך רט"ג. בסדרה ארוכה של מפגשים יש למדריך די זמן להטמיע בחניכיו ידע וערכים מחוללי שינוי.

בתוכנית הלימודים במדעי הסביבה שילבנו מערך שיעור (שעה וחצי) בנושא זכות הטבע למים. מערך השיעור מעודד עיסוק בסוגיות סביבתיות, כגון החשיבות של הנחלים ובתי הגידול הלחים לטבע ולאדם, מצב בתי הגידול הלחים בישראל, והמורכבות בפתרון הדילמות הקשורות בניצול מים בישראל.

הסברה – ממשק חיות בר ואדם

בפעם הראשונה בתולדות רט"ג יצאנו למסע הסברה בקנה מידה גדול, שגייס את הרשויות המקומיות להעלות את המודעות של התושבים לאחריותם לצמצום כניסה של חיות בר ליישובים. מסע ההסברה הדגיש שהקרבה של חיות בר לאדם מזיקה לכל הצדדים, ושהפתרון לכך הוא טיפול בגורמי המשיכה של בעלי החיים ליישובים.

לשם כך הכין אגף הסברה בשיתוף עם אקולוגים ומנהלי השטח תוכניות הסברה מושקעות ומאירות עיניים לגיוס ערים ומועצות אזוריות, כדי שיובילו את השיח לתושביהן ויסבירו על הצעדים

שמורת טבע נחל תנינים

שביל נגיש לשמורת טבע עין גדי

אם אינם מקצועיים, וכך יוכל קהל גדול יותר של מטיילים ליהנות ממרחבי השטחים הפתוחים. הדבר מיושם במזרח הרמון ואנו מתכוונים להרחיבו לאזורים אחרים בארץ.

הקמת אגף מכירות

עד לעשור האחרון עסקה הרשות בשיווק מוצריה בלבד ולא במכירתם. בעשור האחרון הוקם אגף מכירות ותפקידו למכור את האתרים והתכנים היפים שאנחנו בונים. האגף יוצר שיתופי פעולה עם סוכנים, ארגונים ומשרדי ממשלה, ומוכר מוצרים חינוכיים כגון חניוני לילה, הדרכות, הפעלה של התיאטרונים העתיקים בבית גוברין, בבית שאן ובציפורי, ובעצם את כל קשת המוצרים של רט"ג. האגף נועד להגביר את החוסן הכלכלי של הארגון בלי להתפשר על הערכים שרט"ג מייצגת.

העשור במספרים

- הוקמו 20 חניוני לילה ברמת שירות גבוהה.
- נעשה גידול של 50% במספר המבקרים באתרים הקולטים קהל.
- 70 אתרים הונגשו לאנשים עם מוגבלויות.
- 70 מרכזי שירות פועלים ברחבי הארץ.
- 1,200 מתנדבים באורח קבע בשמורות ובגנים הלאומיים.
- 140,000 בתי אב מנויים למועדון מטמון.

שכל אדם יכול לנקוט כדי להותיר את בעלי החיים – צבועים, תנים, שועלים, דורבנים, שפני סלע וחזירי בר – בשטחים הפתוחים. לכל עיר או מועצה אזורית הוכנה תוכנית הסברה ייעודית ובה נקבעו, בין השאר, כללי התנהגות נאותים כגון כיסוי פחי אשפה, סגירת נקודות מים, נעילת מקלטים ופינוי גרוטאות, ופורסמו אמצעי קשר לרשות המקומית לדיווח על מפגעים. לצד מסע זה הוטמעו תוכניות הסברה בנושאים נוספים שקשורים לממשק אדם וחיות בר, כגון איסור האכלת חיות בר ושמירת מרחק מהן.

לרגל שנת היובל לרט"ג פיתחנו ושדרגנו 50 מסלולי טיול והפקנו ספר המתאר את המסלולים. הוספנו מסלולי טיפוס וגלישה מתוך הבנה שהציבור זקוק לפעילויות אתגר והשלמנו את פיתוחם של יותר מ־300 ק"מ שבביל ישראל לאופניים. לכשיושלם, יעמוד לרשות חובבי הרכיבה שביל שיחצה את הארץ לכל אורכה.

האגף למחקר חברתי

בשלהי העשור הקמנו את האגף למחקר חברתי, אגף חדש ומרתק ובו פועל מדען מתחום הסוציולוגיה שתפקידו לתמוך בפעילות חטיבת קהל וקהילה באמצעות מחקרים מתחומי מדעי האדם ובהם סקרים. האגף מגבה במשוב כל מוצר תיירותי של החטיבה, מנתח את המשובים ויוצר כלי משוכלל לקבלת החלטות. מאז 2019 ניתח האגף יותר מ־30,000 משובים.

האגף מציב את רט"ג מול מוסדות אקדמיים כארגון תיירותי מקצועי, ובאמצעותו מתחברת חטיבת קהל וקהילה למוסדות אקדמיים העוסקים בעולם התיירות. בשיתוף עם מכללת אורנים יזמנו ובנינו כנס שהשתתפו בו שבעה מוסדות אקדמיים ושעסק, בפעם הראשונה בישראל, בחוויית הביקור התיירותי.

הקמת תחום הטיילות

עוד חידוש שצמח בעשור האחרון הוא תחום הטיילות, במטרה לשפר את חוויית המטיילים בשטחים הפתוחים, להסדיר ולבקר את מספרם. בשנים האחרונות הבחנו בגידול ניכר במספר הביקורים באתרים הפתוחים המוגנים, תופעה שהתגברה מאוד בזמן מגפת הקורונה עד כדי יצירת לחץ של ממש במקומות מסוימים. נוסף על כך, אנו ערים לדרישות ולביקושים מצד קהלים מסוימים כגון רוכבי סוסים, ג'יפאים ושביליסטים, ואנו נדרשים לקבוע מדיניות שתאפשר להם לטייל בצורה בטוחה בלי לפגוע בטבע ובערכי המורשת. תחום הטיילות מסייע לגיבוש מדיניות בנושאים כגון שבילי רכיבה על סוסים, הדלקת אש ונושאים רבים אחרים.

אנחנו בעיצומה של מהפכה בתחום השילוט מתוך הבנה שהעברת מידע חשוב למטיילים באמצעים פשוטים והגדרת מרחבי טיול ממכלול אחד יוסיפו לחוויית המטיילים ולתחושת הביטחון שלהם, גם

אכיפת החוק

חוק וסדר בשירות הטבע

דולפין

רכב פיקוח

הכלב – ידידם הטוב של בעלי חיים

בעשור האחרון מפעילה רט"ג כלבים מאומנים כאמצעי חדש לזיהוי שרידי בעלי חיים בשטח. זהו אמצעי יקר אך יעיל מאוד, שכן באפו של כלב גישוש יש יותר מפי 40 קולטני ריח מאשר באפו של אדם!

ברט"ג משרתים כמה סוגים של כלבים ובהם כלבי גישוש והרחה המאומנים לגלות שרידים חבויים של חיות בר ומסייעים להשגת ראיות לציד בלתי חוקי. לאחרונה התחלנו להיעזר גם בכלבים המאומנים להריח פיתיונות רעל. כשמגלים הרעלה או כשמתקבל מידע מודיעיני המתריע על הרעלה, נעזרים בכלבים הללו כדי לגלות פיתיונות רעל נוספים לפני שבעלי חיים באותו אזור ייפגעו מהם.

יש גם כלבים שמאומנים להריח כלי נשק, וישנם כלבי הגנה השומרים על ביטחונם של הפקחים, שכן מתוקף תפקידם עשויים הפקחים למצוא את עצמם מאוימים. כל כלב בשירות רט"ג צמוד לפקח לאורך כל שירותו. הפקח והכלב הם צוות, והפקח מטפל בכל צרכיו של הכלב מאל"ף ועד תי"ו.

בעשור האחרון נעשו פעולות מחוללות מפנה בתחום הפיקוח והאכיפה: רשות הטבע והגנים הצטיידה בציוד חדשני, ניצלה הישגים מדעיים והשתלבה בפיקוח על חוקים המיישמים הגנה על הסביבה ועל ערכי טבע. פעולות אלה הגבירו את יכולות האכיפה בשטח והביאו הצלחות רבות בתחום עיסוק מורכב כל כך. חלק גדול מההצלחה יש לזקוף לזכות העבודה המקצועית ולזכות השקעה של שעות רבות יומם ולילה, 365 יום בשנה, מתוך מחויבות שאין דומה לה לשמירה על הטבע.

ציד בלתי חוקי

ציד בלתי חוקי, אם ל"ספורט" ואם למאכל, הוא רעה חולה הפוגעת קשות בעולם החי של ישראל, ורט"ג משקיעה משאבים רבים במניעתו. בשל התחכום והעורמה של העבריינים השתכללו בעשור האחרון אמצעי האכיפה העומדים לרשות הפקחים. לרט"ג תקציב ייעודי לרכישת אמצעי אכיפה חדשניים ובהם אמצעי ראיית הלילה המתקדמים 'קורל' ו'עדי'. מכשירים אלה 'הופכים לילה ליום' ובזכות מערכת היחסים שנרקמה עם חברת אלביט הם נרכשו במחיר עלות. הפקחים מצוידים גם במצלמות משוכללות המאפשרות זיהוי פנים של אדם ממרחק של מאות מטרים. כלים אלה מסייעים ללכידת עברייני ציד.

רט"ג השתכללה גם בתחום איסוף ראיות משפטיות המסתמכות על יישום מדעי; בשיתוף עם בית הספר לווטרינריה שבפקולטה לחקלאות של האוניברסיטה העברית הקמנו מאגר די-אן-איי של חיות בר ויש בו עתה יותר מ-9,000 דגימות. אנו נעזרים במאגר כדי להזים טענות של עברייני ציד בנוסח "שחטתי כבש ולכן יש לי דם על המכנסיים" או "השערות האלה של הכלב שלי". בעזרת מאגר הדי-אן-איי אפשר להתאים, למשל, את הצייד לכלי שביצע את העבירה, או לזהות באיזה אזור ניצוד בעל החיים וכך לחבר בין הצייד לזירת הפשע.

מדובר בפרויקט דגל, מעטים כמוהו קיימים בעולם, ויש לציין כי בתי המשפט מכירים בראיות הפורנזיות שמציע מאגר הדי-אן-איי של רט"ג כראיה מרשיעה.

סוג אחר של גישוש הוא שימוש במודיעין גלוי; מידע רב נמצא במדיה החברתית ובמקרים רבים ציידים או עבריינים מסוג אחר מתפארים ברשתות החברתיות במה שנראה בעיניהם הישג וגבורה – עבריינות ציד ופגיעה בעולם הטבע. בתחום הזה רט"ג נמצאת בראשית הדרך ועודנה תרה אחר השיטות היעילות ביותר להשתלטות על המידע העצום שקיים ברשת ולניטורו.

שמירת הדגה בשמורות הימיות

בעשור האחרון התגבשה מדיניות הרואה בחוף ובמי הים הסמוכים לחוף יחידה אחת. רט"ג הצליחה להכריז על בעלי חיים ימיים רבים כמוגנים ובהם כל היונקים הימיים ובעיקר הדולפינים, כל דגי הסחוס, צבי הים, הכפן (סרטן ייחודי ונדיר), משפחת הכרישים, משפחת הבטאים ומינים רבים נוספים.

בשנת 2016 נכנסו לתוקפן תקנות דיג חדשות בתמיכת רט"ג. בתקנות החדשות נקבע כי בכל שנה ייפסק הדיג בעונת הרבייה של הדגים, נקבע גודל מינימום חוקי של דגים בשלל הדיג, ועל הדיג הספורטיבי הוטלה מגבלת שלל. הדיג במשמורות, גורם הנזק הראשון במעלה בים התיכון, הוגבל והורחק מהחוף, וחודשיים בשנה אסור לדוג במשמורות כלל.

תקינה זו נועדה להגן גם על מיני דגים שנקיקי הכורכר הטבולים במים הם בית הגידול הבלעדי שלהם. בנקיקים אלה חיים דגים טריטוריאליים כגון דָּקָר (לוקוס) המבלה את עיקר זמנו בעומק של כ-20 מטר. צוללים מצוידים בבלוני אוויר דחוס וברובים תת-ימיים אורבים לדגים האלה, צדים אותם בקלות ופוגעים פגיעה קשה בטבע. אוכלוסיות גדולות של דגים החיים בבית הגידול הזה הדלדלו מאוד. בזכות פעילות רט"ג אצל אגף הדיג, דיג מסוג זה אסור היום ומי שנכנס למים מצויד ברובה תת-ימי ובבלון אוויר דחוס הוא עבריין.

בתחום השמירה על הדגה פעלנו גם ליצירת תקן שמגדיל את ה'עיניים' ברשתות הדיג, כדי למנוע מדגים צעירים להילכד ברשתות. אנו פועלים גם נגד דיג בלתי חוקי של דייגים שמבקשים לנצל את אי־הבירות בסמכויות האכיפה בדלתה של הירדן ובכינרת כתוצאה משינויים במפלס המים באגם.

משרד החקלאות העניק לרט"ג סמכויות לאכיפת חוקי הדיג לא רק בשמורות הטבע אלא גם בתווך הימי של ישראל בכללותו, והמחוזות של רט"ג התגייסו למשימת האכיפה: הוקמה יחידה ימית ובה סירות פיקוח חדשות – ארבע סירות פועלות בים התיכון, אחת במפרץ אילת ואחת בכינרת. מעמד הפיקוח בים זהה לזה שביבשה, והיחידה הימית של רט"ג מפקחת ומשפיעה על שמירת בית הגידול הימי בכל שטח המים הריבוניים של ישראל כולל חופי הים התיכון, ולא רק בשטחי הגנים ושמורות הטבע.

צב ים בדרכו לחופש

פקח בפעילות אכיפה בחוף הים

זיהום הנפט הגדול בשמורת טבע ערבת עברונה נלחמים בזיהום הנפט

לגמרי מרכבי שטח. זהו מהפך של ממש: הציבור יכול לבלות ללא חשש בחוף, הצמחייה מתאוששת, חולון החוף (סרטן החולות) שב להתרוצץ בין גרגרי החול כבימים עברו, ולצבי הים הצעירים יש סיכוי גדול יותר לבקוע ולהגיע אל הים, גם אם קיניהם לא הועתקו לחוות הצלה.

מטרת האכיפה אינה לקושש כסף מהציבור אלא לשמור על הסביבה. הכסף שנאסף מהקנסות מוקדש להקמת מחסומים לאורך חופי הים ולפינוי אשפה.

מענה ראשוני נגד אש

לנוכח גלי השריפות הפוקדים את ישראל בשנים האחרונות ומתוך הבנה שתגובה זריזה, כאשר האש עוד בראשיתה, עשויה למנוע שריפה גדולה, השתפרה רט"ג ביכולת מתן מענה מהיר נגד אש. הפקחים השתלמו בכבאות והרשות הצטיידה בכלים מתאימים למתן מענה ראשוני לאש: שלושה יעורנים (רכבי כיבוי רבי-מינוע) המסוגלים לנוע בתנאי עבירות קשים כדי להגיע למוקד האש לפני שנגרם אסון, וכדי לטפל בגחלים ובמוקדי אש קטנים שנותרים בשטח לאחר שצוותי הכיבוי וההצלה עוזבים את השטח; 20 נגרי כיבוי במתקני כיבוי ניידים (מנשאי גב להתזת מים); דבשות – מכלים בנפח 300 ליטר המועמסים על גבי טנדרים ומכבים ביעילות שריפות בשטחים פתוחים שמחוץ ליערות ולחורשים; וביגוד להגנה מפני אש.

שכלול אמצעי התקשורת והבטיחות

לאחר מלחמת לבנון השנייה חברה רט"ג לרשת הארצית של גופי ההצלה – המשטרה, מגן דוד אדום והרשות הארצית לכבאות והצלה. כל הגופים שעוסקים בהצלה מחוברים ברשת אחת עצמאית שאינה תלויה ברשתות הסלולריות ובתדרים משותפים והיא תורמת גם לבטיחות אנשי השטח של רט"ג: באמצעות לחצן מצוקה יכול פקח שנפגע או פקח שבא לסייע לאירוע חירום לעדכן בזמן אמת את כוחות ההצלה שבסביבתו ולאכן את מקומו. נוסף על כך, עובדי השטח של רט"ג, הפועלים לעיתים קרובות בדד, צוידו בשנים האחרונות בנשק מתקדם, בשכפ"צים ובקסדות המעניקים להם חבילת הגנה שתורמת לביטחונם.

למען החוף

החוק האוסר על נסיעה בחוף הים נוגע לכל תושב ותושב בישראל. נסיעה בחוף הים מסכנת את המבלים ועל כן החוק אוסר על נסיעה במרחק של עד 100 מטר מקו המים בחופים הפתוחים. אומנם מטרת החוק היא שמירה על חיי אדם, ואולם נלווית לכך שמירה על ערכי הטבע שמתקיימים בחולות ובסלעי הכורכר הקרובים לחוף. רט"ג זיהתה את הפוטנציאל הסביבתי הטמון בחוק והצליחה להשיג סמכויות אכיפה בתחום זה בשיתוף עם המשטרה, כולל סמכות מתן קנסות מנהליים לעבריינים. התוצאה: חופי ישראל נקיים כמעט

ינשו"פ נגד שריפות ופסולת

השלכת פסולת במרחב הפתוח ושריפת פסולת וגזם הן מפגע סביבתי אסתטי ומקור לזיהום אוויר: פסולת פוגעת בבעלי חיים המשחרים למזון, ומשמשת מקום להתרבות מזיקים ומוקד להתפרצות מחלות. בעשור האחרון הקימה רט"ג יחידה נגד שריפות ופסולת (ינשו"פ) המעניקה שירות למשרד להגנת הסביבה.

מדובר בעבודה לא נעימה ולעיתים קרובות מסוכנת: השלכת פסולת ברשות הרבים נעשית לעיתים בצורה המאפיינת פשע מאורגן, ובמקרים רבים העבריינים אלימים. במקרה של גילוי פסולת פועלים להנפקת צווים מינהליים המחייבים את הרשות המקומית לפנות את הפסולת, צווים שעשויים להיות מופנים גם כלפי ראש הרשות עצמו. אם מצליחים לשייך את הפסולת לאדם או לגוף מסוים, מנסים אנשי היחידה לאכוף את החוק על אותם גורמים.

הכרה בין־לאומית רשמית

הסחר הלא־חוקי בחיות בר ברחבי העולם פועל כפשע מאורגן. כדי להילחם בתופעה צמצמה רט"ג בשנים האחרונות בשיעור ניכר את רשימת המינים המותרים לאחזקה כחיות מחמד. בישראל קיים איסור גורף להחזיק קופים מכל סוג שהוא, וכן בעלי חיים ממשפחות החתוליים והכלביים (כגון נמר וזאב), יונקים ימיים, מיני דו־חיים ומינים רבים של זוחלים ועופות. רמת איסור זו היא מן הגבוהות בעולם. לרשימת בעלי החיים שרט"ג אוסרת על החזקתם יש שלושה שיקולים: אקולוגיה, מסוכנות לאדם וצער בעל חיים. השיקול הראשון מתייחס לסיכון האקולוגי שטמון באחזקת בעל חיים אקזוטי והחשש מחדירת מינים פולשים וממצבו של המין בארץ המוצא. שיקול נוסף הוא דאגה לרווחת בעל החיים.

רט"ג חתומה על אמנת סייטס (האוכפת בקפדנות סחר בלתי חוקי בחיות בר), מגדלת גרעיני רבייה של בעלי חיים השרויים בסכנת הכחדה ומשיבה אותם לטבע, ואף מייצאת את הידע הקשור בכך לרחבי העולם. בקיץ 2015 אירחה רט"ג את הכנס העולמי של האמנה העוסק בתחום הגנה על חיות בר (Animal Committee). כל אלה יצרו אהדה רבה לישראל כמובילה בשמירת טבע.

בשנת 2016 נערך הכנס העולמי של כל 186 המדינות החברות באמנה. בפעם הראשונה בתולדות המדינה נבחרה ישראל, באמצעות רט"ג המייצגת את המדינה, לחברה בדירקטוריון של האמנה לשתי תקופות כהונה רצופות (שש שנים), לאחר שבמשך שנים רבות חסמו מדינות עוינות את הדרך לכך.

רט"ג חברה באינטרפול המנסה גם הוא למנוע פשעים נגד הסביבה. האינטרפול פועל במסגרת שלוש קבוצות עבודה – פשעים נגד ייעור, פשעים נגד בעלי חיים ופשעים נגד דגה (Wildlife Crime). רט"ג קיבלה ממשרת ישראל מנדט לייצג את המדינה בקבוצת העבודה העוסקת בפשעים נגד ייעור ונגד בעלי חיים.

פקחים על ארבע

רכב שטח לכיבוי אש (יונימוג) בשירות רט"ג

רט"ג גם הצטרפה לארגון הפקחים הבינלאומי (International Rangers Federation). הארגון נוסד בשנת 1992 כדי לאחד את פקחי העולם, לתמוך ולשתף בידע וכך ללמוד זה מניסיונו של זה. בארגון חברים יותר מ-100 גופי שמירת טבע מכ-70 מדינות.

העשור במספרים

2 כבאיות שטח כבר פועלות ו-2 נוספות ייכנסו לפעילות בקרוב.

7 תכנים לאכיפת חוק הסביבה החופית בכינרת ואיסור נסיעה בחופי הים התיכון.

3 ניתנו יותר מ-3,500 דוחות אכיפה בחופי הים ב-3 השנים האחרונות.

2,536 מוצגים במעבדת DNA ב-567 תיקים (מאז 2005).

9,000 דגימות די-אן-איי של חיות בר.

נוף

יעל על רקע נופי מכתש רמון

הציבור נאבק על חולות סמר

חולות סמר

והתקבלה החלטה חלוטה על הטמנת הקו לאורך כ־7.5 ק"מ – הישג חסר תקדים. לאחר שהוטמן החלק הראשון של הקו התברר שבזכות הפיקוח המקצועי של רט"ג ונכונותה של חברת החשמל אפשר להטמין את הקו כולו ולשקם את השטח. מידע זה הביא למאבק ציבורי בדרישה להטמין גם את המשכו של הקו העובר במכתש. לאחרונה נחל המאבק הצלחה, ולאחר שרט"ג פעלה לגיוס המשאבים הנדרשים להטמנת הקו הושג סיכום עם חברת החשמל על הטמנת הקו בכל שטח המכתש.

שמירת הנוף

צפיפות האוכלוסייה בישראל היא מהגבוהות בעולם והיא תלך ותגדל נוכח הגידול באוכלוסייה. הצורך המתמיד בפיתוח גורע עוד ועוד מהשטחים הפתוחים המועטים שנותרו במדינה, ולחלקם חשיבות אקולוגית רבה. רשות הטבע והגנים רשמה בעשר השנים האחרונות הצלחה אדירה במאבקים לשמירה על הנוף והשטחים הפתוחים בישראל.

התקדים של חולות סמר

חולות סמר הם אזור חולות יבשתי ייחודי ונדיר בישראל. רוב שטח החולות מעובד זה מכבר ושארית מהם, פחות משני קמ"ר, נותרה מדרום לשמורת טבע יטבתה. בשטח הזה מתקיים מגוון עשיר של צמחים – שיחי עציץ פרסי ופריחה יפה של גיאופיטים ובהם חבצלת הנגב, כתריים אדמדמים ושום סיני, ובעלי חיים – הזוחלים כוח אפור ושימונית תמנע, והמכרסמים גרביל דרומי וירבוע מצוי.

המאבק על החולות החל עוד בשנת 1998 כאשר חובבי הטבע מחו נגד חריגה משטח החציבה החוקי של החולות, שהשתרע על כ־400 דונם. מאז ולאורך שני עשורים התנהל מאבק על הדיונות, ובשנת 2015 השטח ניצל כאשר מנכ"ל רשות הטבע והגנים הורה לרכוש מתקציב רט"ג את זכויות הכרייה. אחר כך הגישה רט"ג תוכנית לשינוי ייעוד השטח לשמורת טבע, ובשנת 2018 זכתה התוכנית לאישור.

מהלך זה היה תקדים בישראל. עד כה לא נקנו בישראל זכויות כרייה למען שימור שטח פתוח.

הצלת נופי מכתש רמון

חברת החשמל אינה נוהגת לטמון בקרקע קווי מתח עליון (161 קילוולט) בשל העלות הגבוהה יחסית הכרוכה בכך. לפיכך, כאשר נוצר צורך להעביר קו מתח כזה במכתש רמון, תכננה חברת החשמל להעביר אותו באמצעות עמודי חשמל, כרגיל. מהלך זה מנוגד לפעילות ארוכה של רט"ג לניקוי ולשיקום מכתש רמון ממפגעים רבים ובהם מפעלי כרייה וחציבה. הצבת עמודי מתח עליון הייתה פוגעת פגיעה ללא תקנה בנופי פארק הרמון.

רט"ג עמדה בפני לחצים רבים, מעולם לא נטמן בקרקע קו מתח עליון בשטח פתוח בישראל. חרף זאת, המאבק נחל הצלחה

עמק האלה

גשר אקולוגי למעבר בעלי חיים

נופי גולן

למען השטחים פתוחים

רשות מקרקעי ישראל מקצה שיעור מסוים מהכנסותיה לקרן שייעודה הוא שמירה על השטחים הפתוחים. באמצעות תקציבים שהשיגה מהקרן ביצעה רט"ג בשנים האחרונות פעולות מרשימות למען עולם הצומח והחי, עולם הזקוק לכל פיסת שטח פתוח שמקצים לו. למשל:

הסרת הגדר בכביש הנפט בגולן – צינור הנפט הטרנס־ערבי שהוקם בידי כמה חברות אמריקאיות נמתח לאורך 1,214 ק"מ מערב הסעודית לנמל צידון שבלבנון. הצינור עובר בגולן לאורך כ־45 ק"מ ובצידו נסללה דרך המגודרת משני צדדיה בחלקים ניכרים ממנה. הגידור קוטע מרחב גדול וחשוב בגולן. רט"ג הסירה בשנים האחרונות כ־18 ק"מ מהגדר ומתכננת בעתיד להסיר 20 ק"מ נוספים. רט"ג

שימור נופ תרבות בעמק האלה

עמק האלה והגבעות המקיפות אותו בין שוכה ועזקה הם נופי תרבות בעלי חשיבות לאומית – זוהי זירת הסיפור ההיסטורי של קרב דוד וגוליית, וברכס שמצפון לעמק נחפר והתגלה אתר העתיקות מצודת האלה (ח'ירבת קייפא) המזוהה עם שעריים המקראית. בנחל האלה, למרגלות מצודת האלה, נמצאת שמורת טבע המשמרת נופי סוואנה של סבך שיטה מלבינה.

מוסדות התכנון קבעו בעבר שהאזור יהיה חלק מרמת בית שמש. רט"ג הצליחה להסביר למוסדות התכנון ולמשרד השיכון את חשיבות שימור הנוף, לשכנע אותם לגרוע מהתוכנית את בנייתן של כ־1,600 יחידות דיור ולשמר את נופי עמק האלה למען הדורות הבאים. בשנת 2016 אף אושרה התוכנית להכרזת גן לאומי עמק האלה.

נחל יתלה

דרך הבשמים

והגנים. במסגרת התיקון לחוק נקבע שנציגי רט"ג יהיו בעלי דעה מייעצת בוועדות המקומיות שבתחומן מועצות אזוריות. נתוני השטחים הפתוחים של רט"ג נמצאים במערכת המידע הגיאוגרפי הממשלתית ובעת מתן היתר לבנייה יש להתחשב בנתונים אלה.

כדי לעמוד במשימה ולתת שירות יעיל ומקצועי בתחום זה מעסיקה רט"ג שלושה רכזי רישוי הבוחרים את כל הבקשות לקבלת היתרים לבנייה. מצב זה מאפשר תיאום עם תהליכי פיתוח, פיקוח טוב יותר על הנעשה בשטחים הפתוחים, ומזעור נזקים לטבע, לנוף ולמורשת.

חיזוק תחום פיקוח התשתיות

בשנת 2016 נקלטה אדריכלית נוף במטה הרשות כדי לשפר את המענה המקצועי לשמירת הנוף בישראל. נוסף על כך, נקבעו ממוני תשתיות מחוזיים במחוזות צפון, מרכז ודרום. מהלך זה שיפר את היכולת של רט"ג לפקח ולהנחות את הגופים הפועלים בשטח להעביר תשתיות תוך כדי פגיעה מינימלית בנוף ובטבע.

שמורות טבע ימיות

רט"ג הייתה הראשונה ממוסדות המדינה שפיתחה מדיניות לשמירת הים. בשנים האחרונות ובמאמצים רבים אימץ מינהל התכנון את עקרונות המדיניות של רט"ג, דבר הבא לידי ביטוי במסמך מדיניות המרחב הימי – ים תיכון (2020).

אף סללה חלקים ניכרים מהדרך הישנה והוסיפה בה מפרצי חנייה ותצפיות נוף.

גשר אקולוגי בכביש 1 – תוואי כביש 1 יוצר זה שנים רבות חיץ המפריד בין אוכלוסיות בעלי חיים וצמחים שנמצאות משני עבריו. רט"ג ניצלה את חידוש כביש 1 ליצירת גשר אקולוגי כדי לשפר ולעודד תנועת בעלי חיים בין שלוחות שיירות לרכס משלטים.

קו הרכבת החדש לירושלים – גם בעבודות קו הרכבת לירושלים בנחל יתלה נקבע תקדים שהוא פריצת דרך בשימור הנוף: בנחל עובר גשר שמחבר בין שתי מנהרות. בניגוד למקובל, פתח המנהרה הצמוד לגדה המערבית של הנחל לא נפרץ מבחוץ פנימה אלא מבטן ההר החוצה. שיטה זו חסכה את הצורך בסלילת דרכי גישה לכלים שפורצים את הפתח מבחוץ, ובכך הצטמצמו בשיעור ניכר הנזקים שנגרמו לנחל.

שיקום והרחבה של בריכת החורף ההיסטורית בניצנים – רט"ג ביצעה שיקום והרחבה של בריכת החורף בשמורת ניצנים. הבריכה וסביבתה חזרו להיות בריכת חורף פעילה המקיימת מערכת אקולוגית ענפה של צמחי גדה ובוצ, ובית גידול לאוכלוסיות של חסרי חוליות, דו-חיים ובעלי כנף.

מהפך במוסדות התכנון: תיקון 101 לחוק התכנון והבנייה

התיקון לחוק הוא הישג חסר תקדים ולפיו כדי לקבל אישור לבנייה בשטח פתוח יש לקבל כיום גם את התייחסותה של רשות הטבע

שמורת טבע חוף האלמוגים

בשנים האחרונות אושרו והוכרזו שתי שמורות טבע ימיות גדולות ובהן אתרים ייחודיים: שמורת ראש הנקרה שבתחומה נמצא קניון תתי-ימי, ושמורת ראש כרמל שבתחומה נמצא בית גידול ייחודי של מצע קשה ועליו גני ספוגים. נוסף על כך, הוחלט להפקיד את הרחבת תוכנית שמורת ים אבטח. השמורה מיועדת להשתרע על פני כ־60 אלף דונם הכוללים שני בתי גידול – מצע חולי ושוניית סלעית, מהשוניות הדרומיות ביותר שישנן בים התיכון הישראלי.

רט"ג פועלת לקידום שמורות טבע ימיות נוספות לפי מסמך המדיניות של מינהל התכנון ופועלת גם לקידום גנים לאומיים ימיים, הראשון שבהם הוא גן לאומי ימי קיסריה שהוחלט לאחרונה להפקיד את תוכניתו.

העשור במספרים

הוכרזו 26 גנים לאומיים.

הוכרזו 76 שמורות טבע.

אושרו 77 גנים לאומיים.

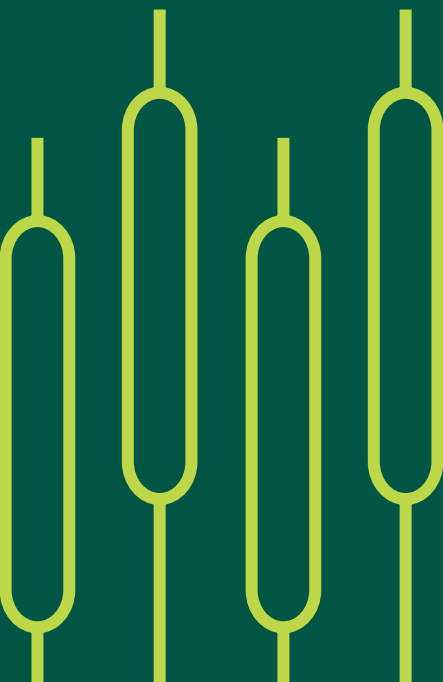
אושרו 147 שמורות טבע.

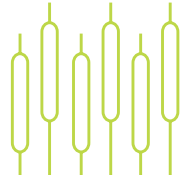
רט"ג רכשה 400 דונם מחולות סמר.

נוספו 1,000,000 דונם של שטחים חדשים לשמורות טבע ולגנים לאומיים.

המשאב האנושי

המשאב האנושי

העשור האחרון התאפיין בהשקעה במשאב האנושי, בפיתוח שלו ובשימורו כדי לתמוך בהשגת יעדי הרשות, בד בבד עם גידול ניכר במספר העובדים ובהיקף המשימות המוטלות על רשות הטבע והגנים.

פיתוח והעשרה

בעשור האחרון הושקעו משאבים רבים בפיתוח ובהדרכה פנים־ארגוניים:

נבנו קורסים מקצועיים מותאמים לכל תפקיד כדי להכשיר את העובד לתפקידו. לדוגמה, במסגרת מסלול הקידום עובר כל עובד יום אוריינטציה לכניסה לתפקיד ובמהלכו הוא פוגש את הנהלת רט"ג ומתוודע אל הסביבה הארגונית ואל החוקים שמכוחם רט"ג פועלת, וכל מנהל אתר ברט"ג עובר קורס מקצועי ייחודי בן 14 מפגשים שכולל גם מפגשים עם מרצים חיצוניים, ובו העובד מקבל את המידע הניהולי, המקצועי והארגוני שנדרש לו לעבודה, מידע שלא היה מקבל בשום מוסד אקדמי; קורס ייחודי שפיתחה רט"ג מיועד למנהלי ביניים שעומדים למלא לראשונה תפקיד ניהולי. העובדים רוכשים בקורס כלים לניהול ישיבות צוות, הצגת פרזנטציה, ניהול קונפליקטים, וכלים להתמודדות עם שיחות 'קשות' מול עובדים.

נוסף על כך נקבעו אופקים לקידום ולצידם שקיפות במהלך מסלול הקידום של העובד: הוכפל פי שלושה מספר המלגות לעובדים שיצאים ללימודים אקדמיים בתחומי הליבה של הארגון, כגון לימודי גיאוגרפיה, ארץ ישראל, מדעי הטבע, ביולוגיה וארכיאולוגיה; פעם בחודש זוכים כל העובדים להעשרה בסמינר רשת (וובינר): מרצים מומחים מסבירים על נושאים שבין אדם למקום עבודתו, כגון ניהול זמן, דיני עבודה, שיחת שימוע ופנסיה.

האצלת סמכויות

כחלק מתהליך אסטרטגי כלל־ארגוני בוצע תהליך ביזור והאצלת הסמכויות לשטח כדי לשפר ולייעל את תהליכי העבודה. מנהלי המחוזות והממונים המחוזיים על משאבי אנוש קיבלו סמכויות שעד כה היו במטה הרשות, למשל גיוס עובדים, וחלק מוועדות הקבלה נעשות באחריותם. מהלך זה חוסך זמן ובירוקרטיה וממחיש את ההכרה במקצועיותם של אנשי השטח ואת האמון בהם.

פקחים בעבודה

שיפור מעמד העובד

בעשור האחרון הכלילה רשות הטבע והגנים את העובדים במעמד יומי בהסכם קיבוצי חדש. הסכם זה מעגן את תנאי העבודה ומקנה תנאי העסקה משופרים ואפשרות להשתתפות במכרזים לתפקידים קבועים, ומעניק זכויות נוספות. מהלך זה מחזק את הגיבוש החברתי ואת ההדדיות בארגון, דבר חשוב מאוד לעובדים שפועלים למען ערכים של שמירת הטבע והמורשת.

בשנת 2018 נחתם הסכם קיבוצי לעובדים קבועים שהעניק תוספות שכר לכלל העובדים הקבועים והסכם מיוחד ליחידה הימית, ושולבו שיפורים טכנולוגיים ותהליכי עבודה שהיו עד כה במחלוקת עם הוועד.

בחזית טכנולוגיית הניהול

בשנת 2015 הוטמעה במטה רט"ג ובשטח מערכת טכנולוגית מתקדמת לניהול משאבי אנוש ושכר. המערכת מנהלת את מחזור חיי העובד בארגון ואת תהליכי העבודה במשאבי אנוש מגיוס וקליטה ועד פרישה, את נוכחות העובד ואת תגמול השכר לפי חוקי העבודה וההסכם הקיבוצי. המערכת בנויה בצורה אינטגרטיבית ומספקת שקיפות, מענה למנהלים ומידע באופן מקוון (און ליין).

המערכת הממוחשבת מסייעת לייעול תהליכי עבודה רבים: הוטמעה בה מערכת שיופץ וסידור עבודה באתרי הרשות, פעולות שהיו כרוכות קודם לכן בעבודה ידנית מייגעת. המערכת החדשה יודעת להתחשב באילוצים ובמגבלות של כל עובד, לשבץ אותו בצורה מיטבית בסידור העבודה ולתכנן את השיבוץ בהתאם לחוקי העבודה וההסכם הקיבוצי. במצבת עובדים שגדלה בעשור האחרון בכ־20%

סיור בדרום

רכב פיקוח בעבודה

שאול גולדשטיין, מנכ"ל רשות הטבע והגנים

העשור במספרים

חולקו פי 3 מלגות ללימודים אקדמיים.

מצבת העובדים הקבועים גדלה בכ-20%.

פורסמו כ-120 מכרזי כוח אדם בממוצע בשנה למשרות חדשות.

כ-1,300 עובדים בכל חודש וכ-1,700 עובדים בתקופות שיא.

1,500 מתנדבים תרמו מזמנם בשנת 2021 [200 מתנדבים בשנת 2011].

כ-10,000 ימי לימוד והכשרות בשנה

(כ-1,300 עובדים בממוצע בימים של שגרה ועד 2,000 בתקופות שיא) זה לא דבר של מה בכך.

הטכנולוגיה משפרת תחומים נוספים: אפליקציות ייעודיות מאפשרות דיווח נוכחות לעובדי שטח, אישור דיווח נוכחות למנהלים ועובדים והנפקת תלושי שכר; המערכת מסייעת לקליטת עובדים, מקצרת ומייעלת את תהליך הקליטה ומונעת בזבז ניירת; המערכת גם יוצרת שקיפות בהערכת עובדים: בתום שיחת הערכה של מנהל ועובד חשופים שניהם באופן מקוון למסקנות ההערכה ויש לעובד אפשרות לתגובה.

חטיבת משאבי אנוש הקימה פורטל פנים-ארגוני, 'פורטל', שמנגיש את המידע והידע הארגוני הקיים ברט"ג, כגון חדשות ועדכונים מהנעשה בארגון, הנחיות, נהלים, זכויות עובדים, הדרכות, מכרזים, עובדים חדשים וברכות לרגל אירועים חגיגיים. הפורטל הוא מקור לשאיבת רעיונות ובמה לחיזוק הקשר בין העובדים.

ולא לשכוח, העיקר הבריאות...

רט"ג קיבלה על עצמה להעצים את הפעולות למען בריאות העובדים ולעודד שמירה על אורח חיים בריא. דווקא אנשי רשות הטבע והגנים שמקדישים את עיקר זמנם לשמירה על בעלי חיים וצמחים, נוטים לעיתים להזניח את הטיפול בבריאותם שלהם. על כן נעשות פעולות להעלאת המודעות של העובדים לבריאות: הרצאות וסדנאות לשמירה על אורח חיים בריא, מידע על יציבה נכונה וארגונומיה, ומתן הנחיות ומידע על עבודה בשמש הישראלית הקופחת. רט"ג מציידת את עובדי השטח במדים ייצוגיים העשויים מבד טכנולוגי המותאם לתנאי הארץ, מגן טוב יותר מפני נזקי קרינת השמש ומונע זיעה. נוסף על כך, הורחבה היריעה בתחום ביטוח הבריאות ונוספו אפשרויות רבות לניצול.

רק שנהיה בריאים.

הקרן לשמירת הטבע

פיתוח משאבים וקרנות בארץ ובחו"ל

שיקום בית הכנסת ופסיפס בגן הלאומית בחמת טבריה

הפורום הציבורי בראשות מתן וילנאי

המשוריינים מפריקט חאן שער הגיא

התקציבים הממשלתיים רחוקים מלהספיק למה שדרוש לשמירת הטבע ושימור אתרי המורשת בישראל. כך זה אצלנו וכך זה בעולם כולו. הפתרון היצירתי למצב: הקרן לשמירת הטבע והמורשת, גוף לא ממשלתי (NGO) שפועל לצד רשות הטבע והגנים ומסייע לה במילוי משימותיה.

בהיותה גוף ממשלתי, אין רשות הטבע והגנים רשאית לקבל לקופתה תרומות מקרנות מחו"ל ולו גם למטרה הנעלה ביותר, והתקציבים הממשלתיים רחוקים מלמלא את הצורך הדחוף בשמירה על אתרי הטבע והמורשת. כדי לתקן במעט את המצב, בהמלצת היועץ האסטרטגי ובהחלטת המנכ"ל והנהלה של רט"ג והיחידה לפיתוח משאבים, נולדה יוזמה להקמת קרן חדשה שתפעל ליד רשות הטבע והגנים תחת פיקוח קפדני ובשקיפות מלאה, ותהיה אחראית ליצור את התשתית החוקית לגיוס תרומות מהארץ ומחו"ל. כך נולדה הקרן לשמירת הטבע והמורשת, ממשיכת דרכה של קרן חי-בר הוותיקה שייסד בשנת 1984 האלוף אברהם יפה. בראש הקרן עומד האלוף במיל' מתן וילנאי.

דגם פעולה כזה כבר קיים כ־50 שנה בשירות הפארקים הלאומיים בארה"ב (המקביל לרשות הטבע והגנים שלנו). גם שם התקציבים הפדרליים אינם מספיקים והם זקוקים לקרן שתוכל לגייס תקציבים נוספים. למדנו מהאמריקאים והכנו תוכנית אסטרטגית. הקרן, עמותה ללא כוונת רווח, פועלת בשיתוף פעולה מלא עם רט"ג בתוקף הסכם משנת 2017 בתחומים שהם ליבת העיסוק של הארגון: שמירה על המגוון הביולוגי ועל המערכות האקולוגיות, שימור ושחזור אתרי מורשת, וחינוך להנחלת המודעות לשמירה על הטבע והמורשת.

מקצת מהישגינו

מאז היווסדה בשנת 2015 צברה הקרן הישגים רבים: כ־60 אתרי טבע ומורשת ברחבי הארץ זכו לשימור, לפיתוח ולטיפוח מתקציבי הקרן ובהם: תל גזר זכה לשיפור הגישה למאגר המים העמוק שנחשף במקום ולשבילים המובילים לפינות תצפית מוצלות; תל צפית מתהדר במבואה חדשה; בארבעה בתי כנסת קדומים בגנים הלאומיים ציפורי, ארבל, חמת טבריה ובית אלפא בוצעו עבודות שימור ושחזור, קירוי והמחשה מתקדמת; ובשער הגיא הוקם מרכז מבקרים משוכלל ולצידו שחזור של שיירה מקורית שהעלתה אספקה לירושלים הנצורה במלחמת העצמאות.

פעילות אמצ' כיתה

שאול גולדשטיין - חתימה על מזכר הבנות עם ארה"ב בנושא שמירת טבע

העשור במספרים

- שוקמו 4 בתי כנסת עתיקים.
- 5 מכלי מים הוקמו בחניוני מדבר בשביל ישראל.
- תוכננה אספקת מים ל־14 חניונים מדבריים.
- נעשה פיתוח ושימור של 60 שמורות טבע וגנים לאומיים.
- מאות ימי תוכניות חינוך בשנה (ואלפים רבים לאורך העשור) תוכננו ובוצעו.
- ב־6 שנות פעילות גויסו לטובת רט"ג כ־45 מיליון ₪ (כ־15 מיליון דולר).

מיזם יוצא דופן הוא שיפור התנאים לצועדים בקטעים המדבריים של שביל ישראל. המכשלה העיקרית בנגב הרחוק היא מחסור במים. הקרן גייסה את Jewish National Fund USA ובנתה חניוני לילה עם מכלי מים בקטעים שבין שחרות לאילת. זוהי מהפכה למטיילים בשביל. בשלב זה מתוכננים עוד 14 חניוני לילה מדבריים המצוידים במכלי מים.

הקרן פועלת גם בתחום החינוך. תוכנית מיוחדת מממנת לכיתות בפריפריה יציאה לטבע: התלמידים מקבלים הסעה באוטובוס, הדרכה וגם כריך – צידה לדרך; פעילות מעניינת נוספת היא שיתוף פעולה של תלמידים משפרעם ומקריית ביאליק בפרויקט לשמירת הטבע שמתנהל בשמורת עין אפק; באום אל-פחם מתנהלת פעילות הסברה לשמירה על צמחי תבלין שצומחים בר; ובג'סר א־זרקא עובדים עם הקהילה המקומית בהסברה על חשיבות השמורה בנחל תנינים. בזכות הקרן מומנו הפעילויות האלה גם בשנת הקורונה, אף שההכנסות מביקורים באתרי רט"ג נחתכו בצורה קשה.

הפורום הציבורי

במסגרת הקרן לשמירת הטבע והמורשת פועל פורום ציבורי, חוג אזרחי שחבריו תומכים בקרן מתוך הבנה שפעילותה חשובה לחברה הישראלית כולה. גם בראש הפורום הציבורי עומד מתן וילנאי. חברי הפורום הציבורי פועלים בהתנדבות בקרב מעגלים נוספים, מגייסים שותפויות ותומכים, ותורמים בעצמם לקרן.

מנוף לקשרים בין־לאומיים

הקרן לשמירת הטבע והנוף היא מנוף ליצירת קשרים בין־לאומיים עם גופים וארגונים בחו"ל ופעילותה הביאה לחתימת הסכם הבנות עם שירות הפארקים הלאומיים בארה"ב. הקרן חברה מלאה בארגון שמירת השטחים המוגנים (IUCN) והיא מסייעת לרט"ג בהצבעות הנערכות במליאת הארגון. הקרן חברה בארגון הפקחים העולמי וכבר נערכו חילופי משלחות של פקחים מהארץ עם משלחות אירופיות, חילופים שתורמים הן להעמקת היחסים עם מדינות זרות הן למקצוענות של פקחי רט"ג.

במסגרת פיתוח המשאבים והקשרים הבין־לאומיים של הקרן לשמירת הטבע והמורשת הקמנו שתי קרנות עמיתות בארה"ב בגרמניה. בכל קרן פועלים מנהל, ועד מנהל ויו"ר ועד מנהל, וכל קרן עמיתה מצוידת באישורים להחזרי מס לתורמים באותן מדינות.

הישג מיוחד נרשם בתחום שימור מינים בסכנת הכחדה: הקרן חתמה על מסמך הבנות עם הקרן הבין־לאומית לשימור החברה באבו דאבי. בעולם פועלים שלושה מרכזי רבייה לחברה – בקריגיסטון, במרוקו ובאיחוד האמירויות. הקרן מאבד דאבי מתכוונת להשקיע מיליון דולר בהקמת מרכז רבייה בישראל.

